

Aile Birliğine Bir Müdahale Biçimi Olarak Çocuğun Devlet Koruması Altına Alınmasının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Şerif GEDİK

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Bilecik Pazaryeri Müftülüğü
Dr., Presidency of Religious Affairs, Office of Mufti of Bilecik Pazaryeri
Bilecik/TÜRKİYE

hacegan85@hotmail.com | orcid.org/0000-0002-2032-119X

Özet

Aile, geleceğimizi inşa edecek bireylerin dünyaya gözlerini açtıkları ilk yerdir. Gelecek nesillerin sağlıklı bir şekilde yetişmesi için varlığı zorunlu olan aile, toplumun en önemli yapı taşı oluşturur. İslâm, meşru bir nikâh akdiyle kurulan aile müessesesine büyük önem vermiş, neslin devamlılığına vurgu yapmış ve ebeveynlere de çocukları konusunda çok önemli sorumluluklar yüklemiştir. Geleceğimizin teminatı olan çocukların bütün tehlikelerden uzak, fiziksel, ruhsal ve duygusal olarak sağlıklı bir şekilde yetişmeleri, toplumun varlığı için önem arz etmektedir. Çocuklarımız, heder edeceğimiz veya riske atabileceğimiz bir varlık değildir. Hz. Peygamber'in (s.a.) ifadesiyle "Çocuklarımız bizim ciğerparelerimizdir" ve onlar bize Allah'ın birer emanetidir.

İslâm, anne karnındaki cenin halinden, yetişkin bir birey oluncaya kadar hayatının bütün evrelerinde çocuğu gözetmiş ve hukuken bütün haklarını güvence altına almıştır. İslâm hukukuna göre küçükler, edâ/fiil ehliyeti açısından nakıs, tasarrufları konusunda ise kısıtlıdır. Biyolojik acizlikten ve nakıs ehliyetlerinden dolayı küçükler başkalarının himayesine ihtiyaç duyarlar. Zira onlar, dünyaya geldikleri ilk andan itibaren şahsî ve malî işlerini tek başlarına gerçekleştirebilecek kabiliyete sahip olmadıkları gibi fiziksel,

Geliş/Received: 14.01.2024 | **Kabul/Accepted:** 26.06.2024 | **Yayın/Published:** 30.06.2024

Atıf/Citation: Gedik, Şerif. "Aile Birliğine Bir Müdahale Biçimi Olarak "Çocuğun Devlet Koruması Altına Alınması"nın İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 43 (Haziran 2024), 269-302./Gedik, Şerif. "As A Form of Intervention in Family life Evaluation of "Putting the Child Under State Protection" in Terms of Islamic Law". *Journal of Islamic Law Studies* 43 (June 2024), 269-302.

<https://doi.org/10.59777/ihad.1419576>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

© Şerif GEDİK | CC BY-NC-ND 4.0 International

ruhsal ve akli olgunluğa da sahip değillerdir. Küçüklerin bir başkasının himayesine ihtiyaç duyması, biyolojik olarak yetersiz olmaları ve hukukî zorunluluğa dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. İslâm hukukunda çocukların şahsi ve mali haklarının himaye edilmesi velâyet veya vesâyet sistemiyle gerçekleşmektedir. Hukuki açıdan küçüklerin her türlü hak ve menfaatlerinin korunması velî veya vasîlerin marifetiyle gerçekleşmektedir. Velisi olmayanın velisi ise sultandır. Diğer bir ifadeyle velisi olmayanın hakları devlet tarafından kadılar eliyle koruma altına alınmaktadır.

Bir çocuğun huzurlu, güvenli ve sağlıklı olarak yetişebilmesi için en uygun imkân ve şartların sağlanabileceği yer hiç kuşkusuz kendi ailesinin yanındır. Zira ebeveynlerin çocuklarına karşı beslemiş oldukları sevgi, şefkat ve merhamet onlar için en uygun ortamı hazırlamalarını gerektirir. Herhangi bir zorunluluk olmaksızın bir çocuğun ailesinden uzaklaştırılması onun zayi olma ve suça karışma riskini arttırdığı gibi başıbozukluğuna da sebebiyet verebilir. Normal şartlarda bir çocuğun sıcak aile ortamından ve ebeveyninden koparılması uygun olmasa da bazen aile içinde çocuğun fiziksel, duygusal ve ekonomik olarak ihmal edilmesi veya cinsel istismara maruz kalması bunu zorunlu kılmaktadır. Ebeveyn ve diğer aile fertleri tarafından ihmal ve istismara maruz kalan veya suç mağduru olan çocukların koruma altına alınması bir zorunluluğun gereğidir. Ancak hangi çocukların koruma altına alınması gerektiği konusunda siyahla beyazın ayrışması gibi bir netlik yoktur. Korunmaya muhtaç çocukların kimler olduğu konusunda farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da Çocuk Koruma Kanununa göre, “*bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru olan çocuklar*” korunmaya muhtaç çocuk olarak addedilmektedir. Çocukların himaye edilip gözetilmesi anne babalar başta olmak üzere yakın akrabalar ile devletin yetkili mercilerine aittir. Ayrıca bu konuda toplumsal bir sorumluluk da söz konusudur.

İslâm hukukunda korunmaya muhtaç çocuk denildiğinde genellikle yetim, öksüz veya buluntu çocuklar akla gelmektedir. Bu çocuklara yönelik yapılan akademik çalışmalarda ise genellikle koruyucu aile veya evlat edinme konuları ele alınmıştır. Çalışmamızda ebeveyniyle birlikte yaşayan ve korunmaya muhtaç olan çocuklar ele alınacağından yetim, öksüz ve sahipsiz çocuklara değinilmemiştir. Bu konularla bağlantılı olarak koruyucu aile veya evlat edinme konusu da çalışmamızın kapsamına dahil edilmemiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla öz ebeveyniyle birlikte yaşayan fakat devlet tarafından koruma altına alınması gereken çocuklar hakkında İslâm hukuku alanında ülkemizde müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın ilgili meseleler bağlamında alana katkı sunması ve daha sonra yapılacak çalışmalara ise ışık tutması umulmaktadır.

Bu çalışmada ebeveynleriyle birlikte yaşayan çocukların hangi durumlarda devlet koruması altına alınıp alınmayacağına İslâm hukuku açısından incelenmesi

hedeflenmektedir. Ancak ele alınan konuların kendi içerisinde birçok farklı meseleyi içermesi, aile içinde çocukların maruz kaldığı ihmal ve istismar olaylarının değişiklik arz etmesi, vuku bulan her bir olayın özel bir değerlendirmeye tabi tutulmasının mümkün olmamasından dolayı konular hakkında genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmış ve örneklendirme yoluna başvurularak bütüncül bir bakış tarzıyla ilgili meselelerin aktarılmasına gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Aile Birliği, Devlet Koruması, Çocuk İstismarı.

As A Form of Intervention in Family life Evaluation of Putting the Child Under State Protection in Terms of Islamic Law

Summary

Family is the first place in which our future individuals open their eyes to the world. Family, which is mandatory for the healthy upbringing of future generations, constitutes the most important building block of society. Islam attaches a great importance to the family institution established through a legitimate marriage contract and the continuity of the lineage, and imposes very important responsibilities on parents regarding their children.

It is very important for the existence of society which children, who are the guarantee of our future, grow up in a physically, spiritually and emotionally healthy way, away from all dangers. In the words of the Prophet, “Our children are our beloved ones” and they are entrusted to us by Allah.

Islam protects the children at all stages of their lives, from the fetal state in the mother's womb until they become adults, and legally secures all their rights. According to Islamic law, minors are deficient in terms of their capacity to act and are limited in their ability to act. Due to their biological helplessness and lack of capacity, minors need the protection of others. From the moment they are born, they do not have the ability to carry out their personal and financial affairs on their own nor do they have the physical, spiritual and mental maturity. The fact that minors need the supervision and protection of someone else arises due to their biological inadequacy and legal necessities. In Islamic law, the personal and financial rights of children are protected through the custody or guardianship system. In legal terms, all rights and interests of minors are protected by parents or guardians. The state is the guardian of those who have no guardian.

The place where the most appropriate opportunities and conditions can be provided for a child to grow up in a peaceful, safe and healthy way is undoubtedly his/her own

family. The love, compassion and mercy that parents have towards their children require them to prepare the most suitable environment for them.

Although it is not appropriate to remove a child from a warm family environment and parents without a necessity, the physical, emotional, economic and sexual abuse that the child is exposed to within the family sometimes makes this necessary. It is a necessity to protect children who are neglected and abused by their parents and other family members, or who are victims of crime. The protection and supervision of children is the responsibility of parents, close relatives and the lawful authorities of the state.

When children in need of protection are mentioned in Islamic law, orphans, foundlings or found children usually come to mind. In academic studies conducted on these children, the issues of foster care or adoption are generally discussed. Since our study will focus on children living with their parents and in need of protection, orphans and homeless children will not be addressed. Therefore, the issue of foster family or adoption is not included in the scope of our study. It is hoped that this study will contribute to the field in the context of related issues and shed light on future studies.

The article aims to examine the issue of under which cases children living with their parents should be/should not be taken under state protection from the perspective of Islamic law. However, since the topics discussed in this article include many different issues within themselves, the incidents of neglect and abuse that children are exposed to within the family vary, and it is not possible to subject each incident to a special evaluation, the topics have been tried to be explained from a holistic perspective in the light of examples.

Keywords: Islam law, Child in Need of Protection, Family Union, State Protection, Child Abuse.

Giriş

Tarihimizin en köklü müesseselerinden olan ve her toplumda farklı şekilde varlığını sürdüren aile kurumu, toplumu ayakta tutan ve toplumun asimile olmasını engelleyen önemli etkenlerden biridir. Günümüzde aile denildiğinde genellikle anne, baba ve çocuklardan müteşekkil olan yapı akla gelmektedir. Hiç şüphesiz çocuklar bu yapının en önemli değerlerinden birini teşkil etmektedir. Zira onlar geleceğimizin teminatı ve istikbalimizin belirleyicisi konumundadır.

Dünyaya gözlerini açtıkları ilk andan itibaren sevgi, şefkat ve merhamete muhtaç olan çocuklar, ancak başkalarının gözetim, koruma ve himayesinde hayatlarını idame ettirebilirler. Zira bebekler ve küçük çocuklar bütün ihtiyaçlarını tek başlarına karşılayabilecek biyolojik bir donanıma sahip olmadıkları gibi haklarını koruyabilecek kabiliyetleri de söz konusu değildir. Bundan dolayı onların şahsî varlıklarının ve malî

haklarının korunması hukuki bir zorunluluğun neticesidir. Çocukların bakım, himaye ve yetiştirilmesinde hiç kuşkusuz sorumluluk öncelikle kendi ailesine yani öz ebeveynine aittir. Normal şartlarda bir çocuğun ebeveyninden alınması veya sıcak bir aile ortamından koparılması düşünülemez. Ancak bazen çocuklar öz ebeveyni veya diğer aile fertleri tarafından bedensel, ruhsal ve ekonomik olarak ihmale veya cinsel istismara maruz kalabilmekte veyahut da suç işlemeye zorlanabilmektedir. Bu tarz fiillere maruz kalan ve suç mağduru olan çocukların ailesinden alınması bazen zorunlu hale gelmektedir. Çocuğun ailesinden alınması her ne kadar aile hayatı ve birliğine bir müdahale gibi gözüke de burada asıl olan çocuğun kendisini ve geleceğini koruma altına almaktır. Aile hayatında çocukların kendileri ve gelecekleri söz konusu olduğunda onların can güvenliği ile yüksek menfaatlerinin korunması her şeyden daha elzemdir.

Korunmaya muhtaç çocuk sorunu, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizin de temel sorunlarından biridir. Bu konunun sosyolojik, psikolojik ve hukuki açıdan olduğu gibi dinî açıdan da ele alınması önem arz etmektedir. Korunmaya muhtaç çocuk denildiğinde öncelikle yetim, öksüz, sahipsiz, buluntu ve ebeveyni tarafından terk edilmiş çocuklar akla gelmektedir. Ancak ebeveynleriyle birlikte yaşayan çocukların da zaman zaman koruma altına alındığı ve bunların sayısının da azımsanmayacak kadar çok olduğu bir hakikattir. Ebeveyniyle beraber yaşayan çocukların devlet koruması altına alınmasını gerektiren durumların ve koruma altına alınan çocukların aile ortamından uzaklaştırılmasının aile hayatı ve birliğine bir müdahale olup olmadığının tespiti ayrıca önem arz etmektedir. Bu itibarla çalışmamızda öz ebeveynleriyle birlikte yaşayan çocukların devlet koruması altına alınmasını gerektiren bazı durumların ve devlet tarafından alınan koruma kararının aile birliğine bir müdahale olup olmadığının İslâm hukuku açısından incelenmesi hedeflenmiştir.

1. İslâm’da Aile ve Önemi

Toplumun en küçük birimi olan aile, genellikle “akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan bireylerin bir araya getirdiği topluluğu” ifade eder.¹ Ailenin varlığı Hz. Âdem ile Hz. Havvâ validemize kadar uzanmakta ve insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Aile, insanların huzur bulduğu bir ortam, neslinin devamına imkân sunan bir vesile ve İslâm’ın yasakladığı bazı çirkin fiillerden de uzaklaşmayı sağlayan mu-kaddes bir yapıyı ifade eder. İslâm can, din, akıl, mal ve neslin korunmasını kutsal sayar ve bunların her türlü aşırılık ve tecavüzden de muhafaza edilmesi gerektiğini belirtir.²

¹ Celal Erbay, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 9; Mehmet Âkif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/196–200.

² Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Makâsîdü’ş-şerî’ati’l-İslâmiyye*, çev. Vecdi Akyüz–Mehmet Erdoğan (İstanbul: İklim Yayınları, 1988), 151.

Meşru bir nikâh akdiyle kurulan aile, neslin devamlılığı ve korunmasını sağladığı gibi güvenli ve huzurlu bir toplumun inşasına da büyük bir katkı sunar.

İslâm'a göre fitri olan cinsellik ve üreme ihtiyacı meşru bir nikâh akdiyle gerçekleşen evlenme yoluyla karşılanmalıdır. Zira İslâm nikâhsız birlikteliği haram kılmış ve gayri meşru birlikteliğin zina olduğunu belirtmiştir.³ Ayrıca erkeğin erkekle, kadının kadınla eşcinsel bir ilişki içinde olmasını yasaklamış ve bu tür çarpık ilişkilerin lanetlendiğini ifade etmiştir.⁴ İslâm, nesebi belli olmayan gayri meşru çocukların dünyaya gelmesine engel olmanın yanı sıra toplumu ifsada sürükleyecek, akrabalık bağlarını ortadan kaldıracak, neseplerin bozulmasına ve karışmasına sebebiyet verecek her türlü fiil ve eylemlerden de insanları alıkoymayı ilke edinmiştir.

Kuran-ı Kerim'de aile hukukuyla ilgili yetmiş yakın ayetin varlığı,⁵ aile hayatı ve evlenmeye ilgili yüzlerce hadisin mevcudiyeti, nikâh ve talâk konularının fıkıh kitaplarında müstakil başlıklar altında incelenmesi ve aile hukukuna dair ahvâlü'ş-şahsiyye isimli müstakil eserlerin kaleme alınması, İslâm'ın evlilik müessesesini ve aileyi ne kadar çok önemseydiğini açıkça göstermektedir.

Günümüzde aile denilince genellikle karı, koca ve çocuklardan müteşekkil dar veya çekirdek aile diye nitelendirilen yapı akla gelmektedir. Bu yapıyı oluşturan her bir bireyin birbirleriyle olan ilişkisi ailenin birlikteliğini pekiştirdiği gibi dağılmasına da sebebiyet verebilir. Çalışmamız açısından ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkisi, çocukların aile içerisindeki durumu ve çocuk kavramı önem arz etmektedir. Çalışmamızda öncelikle çocuk kavramına ve çocukluk dönemine, ebeveynlerin çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarına ve korunmaya muhtaç çocuklara değinilecektir.

2. İslâm Hukukuna Göre Çocukluk ve Dönemleri

İslâm hukukuna göre doğumla başlayıp ergenliğe kadar devam eden döneme "çocukluk", bu dönemde olan bireye ise "çocuk" denir.⁶ Tasarrufta bulunma sorumluluğu göz önünde bulundurularak yapılan bir tanıma göre ise çocuk, "yaş küçüklüğünden dolayı henüz mükellef olmayan ve her çeşit muameleyi yapmaya yetkili bulunmayan insan"⁷ demektir. İslâm hukukunda çocuk ana rahminde teşekkül etmeye başladığı

³ el-İsrâ 17/32; en-Nûr 24/2.

⁴ el-A'râf 7/80-81; en-Nûr 24/15-16; Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebir*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1996), "Radâ", 12 (No. 1165).

⁵ Fahrettin Atar, *Fıkıh Usûlü* (İstanbul: MÜİF Yayınları, 1998), 34; Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi* (İstanbul: MÜİF Yayınları, 1990), 41.

⁶ Mehmet Âkif Aydın, "Çocuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/361-363.

⁷ Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Çocuk* (İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1990), 29.

andan itibaren dokunulmaz kabul edilmiş ve sağ doğması şartıyla kendisiyle ilgili olan haklar güvence altına alınmıştır.⁸ Çocukluk dönemi genel olarak temyiz öncesi ve temyiz dönemi olmak üzere iki evreyi kapsamaktadır. Temyiz öncesi dönemdeki (0-7 yaş aralığı) çocuğa “gayr-ı mümeyyiz”, temyiz dönemindeki çocuğa ise “mümeyyiz” denmektedir. Doğumla başlayan çocukluk, ergenlik/buluğla⁹ son bulmaktadır.¹⁰ İslâm hukukuna göre bulûğa eren birey namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetleri yerine getirmekle mükellef olduğu gibi cezai sorumluluk ve ehliyeti haizdir. Türk Ceza Kanunu ile Çocuk Koruma Kanunu’na göre ise on sekiz yaşını doldurmamış her birey çocuk kabul edilir.¹¹ Buna göre çocukluk döneminin ne zaman son bulacağı konusunda İslâm hukuku ile Medeni hukuk arasında farklılık bulunmaktadır. Zira İslâm hukukuna göre bulûğa eren her birey yetişkin kabul edilir ve artık çocuk olarak değerlendirilmez.

İslâm hukukçularına göre bulûğa eren birey kısıtlı¹² değilse lehine ve aleyhine olan hakları kullanma kabiliyetine sahip olur. Ancak bireyin mali tasarruflarında tam ehliyet ve serbestliğe kavuşabilmesi için akli ve ruhi olgunluk¹³ olarak

⁸ Ceninin nesep, vasiyet ve miras gibi zayı olması muhtemel olan bazı hakları doğum gerçekleşinceye kadar saklı tutulur. Ceninin bu hakları elde etmesi sağ olarak doğmasına bağlıdır. Molla Hüsrev, *Mir’atü’l-usûl fi şerhi Mirkâti’l-vusûl* (İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye Matbaası, 1321), 321-322; Muhammed Ebû Zehre, *Usûlü’l-fıkh* (İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1957), 330-331.

⁹ Ergenlik çağına yaklaşmasına rağmen kendisinde bulûğ belirtileri bulunmayan erkeklere “murâhık”, kızlara ise “murâhika” denir. Bu kimseler sinn-i bulûğün müntehasına (bulûğün üst yaş sınırına) ulaştıklarında bulûğ alametleri kendilerinde zuhur etmese bile hükmen bâliğ kabul edilirler. İmam Âzam’â göre bulûğün üst yaş sınırı erkeklerde 18, kızlar da ise 17’dir. İmameyn’e göre ise ister erkek olsun isterse kız olsun bulûğ yaşının en üst sınırı on beştir. *Mecelle*’de bulûğ yaşının üst sınırı on beş olarak kabul edilmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985), 2/7; Ali Haydar Efendi, *Dürrerü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm* (Beyrut: Dâru Âlemi’l-Kütüb, 2003), 2/706; *Mecelle*, Madde 986.

¹⁰ Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhalü’l-fıkhiyyü’l-âm* (Dımeşk: Dâru’l-Kalem, 2004), 2/815; Abdülkerîm Zeydân, *el-Vecîz fi usûli’l-fıkh* (Dımeşk: Müessesetü’r-Risâleti’n-Nâşirun, 2013), 74-76.

¹¹ Türk Ceza Kanunu, md. 6/1-b; Çocuk Koruma Kanunu, md. 3/1-a.

¹² Bireyin kısıtlı olmasından kastımız kişinin akıl eksikliği, akıl zayıflığı veya delilik gibi ehliyet arızalarından biri nedeniyle haklarını kullanma ehliyetinin sınırlandırılması veya kaldırılmasıdır. Detaylı bilgi için bk.: H. Yunus Apaydın, “Hacir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/513-517.

¹³ Rüsd hali, küçüğün aklen ve ruhen gelişimini tamamlayarak lehine ve aleyhine olanı anlama ve kavrama yeteneğine sahip olmasıdır. Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuku* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1970), 188.

tanımlayabileceğimiz rüşd haline ulaşması gerekir.¹⁴ Medeni Kanun'a göre erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar, bulûğa ermiş olmak çocukluk dönemini sonlandırır.¹⁵

3. Ebeveynlerin Çocuklarına Karşı Görev ve Sorumlulukları

İnsan hayatına anlam katan ve gönlüne huzur veren çocukların ahlaklı, geleneklerine bağlı ve çağın gereksinimlerine uygun olarak yetiştirilmesi ebeveynlerin asli görevidir. Zira insanın kişilik ve karakterinin şekillendiği çocukluk dönemi, bireyin geleceğine yön veren en önemli evrelerden birini teşkil etmektedir. Unutulmamalıdır ki, çocukluk dönemi bireyin dünyayı tanınmasının ilk evresini ve gelecekteki yaşantısının temelini oluşturur. İnsanların çocukluk döneminde yaşamış oldukları trajediler, ağır travmalar, psikolojik buhranlar ve olumsuz olaylar, kişilikleri üzerinde etkili olduğu gibi geleceklerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu açıdan ebeveynlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Ebeveynler ve yetkililer kendi sorumluluklarını yerine getirmediklerinde veya aileler parçalanıp dağıldığında çocuklarla ilgili birçok problemle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu problemlerin çözümüne yönelik yetkililer tarafından bazı tedbirler alınmıştır. Bu problemler ve çözümüne yönelik atılan bazı adımlar şunlardır:

1. Yetiştirme yurtları ve çocuk yuvalarının açılması
2. Çocuk ıslah evlerinin zorunluluğu
3. Sokakta yaşamayı tercih eden çocukların varlığı
4. Suça karışan çocuk sayısının artması
5. Çocukların kötü alışkanlıklar edinmesi ve madde bağımlısı olması
6. Sahipsiz çocukların ortaya çıkması
7. Aile içi şiddetin artması ve çocukların olumsuz etkilenmesi
8. Çocukların ağır işlerde çalıştırılması ve çocuk işçi sayılarında artış olması
9. Üvey anne ve baba problemlerin baş göstermesi

¹⁴ *Mecelle*'de bulûğa eren fakat reşid olamayan bireyin tasarrufları konusunda şu açıklamaya yer verilmiştir: "Bir çocuk gayr-ı reşid olarak bulûğa erse, rüşdüne ulaşmadıkça malı kendisine teslim edilmez, önceden olduğu gibi tasarruflardan men edilir." Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/703; Zerkâ, *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-âm*, 2/820-821.

¹⁵ Türk Medeni Kanunu, md. 11.

İslâm dini, çocuk sahibi olmayı teşvik¹⁶ etmekle birlikte anne ve babaların maddi-manevi büyük sorumluluklarının olduğuna işaret etmiştir. İslâm hukukunda anne ve babaların çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarından bazıları şunlardır:

1. Yaşama hakkına müdahale etmeme (öldürmeme)¹⁷
2. Çocuğu koruma altına alma ve güvenliğini sağlama
3. Çocuğa güzel isim koyma¹⁸
4. Eğitim hakkını elinden almama
5. Çocuklar arasında eşit muamelede bulunma¹⁹
6. Maddi ihtiyaçlarını helal yoldan kazanarak temin etme
7. Ahlaklı birey olarak yetiştirme²⁰
8. Süt emme²¹ ve sünnet²² hakkına riayet etme

İslâm’da ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkiler hem hukuki hem ahlaki olarak belli esaslara bağlanmıştır. Çocuğun Müslüman olarak yetiştirilmesi, dünya ve ahiret saadetinin gözetilmesi, milli değerleriyle barışık olması, kültürlü ve sağlıklı birey olarak topluma kazandırılması anne ve babanın temel sorumluluklarındandır. Bu sorumluluk birinci derecede babaya ait olsa da anne de bu sorumluluğa ortaktır.²³ Ayrıca

¹⁶ Hz. Peygamber’in (s.a.) “*Evlenin, çocuk sahibi olun; ben kıyamet gününde ümmetimin çokluğu ile iftihar edeceğim*” hadisi insanları evlenmeye ve çocuk sahibi olmaya teşvik etmektedir. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 7/131 (No. 13475)

¹⁷ el-En'âm 6/151; el-İsrâ 17/31; Detaylı bilgi için bk.: İbrahim Canan, *Allah'ın Çocuklara Bahsettiği Haklar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2001), 157.

¹⁸ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâut (Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Edep”, 68 (No. 4948). Detaylı bilgi için bk.: İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tuhfetü'l-mevdâd bi-ahkâmi'l-mevlâd*, nşr. Osman b. Cum'a (By.: Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid, ts.), 163-180.

¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.) çocuklar arasındaki adaletin tesisi konusunda şöyle buyurmuştur: “*Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaletli olun*” Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i Müslim*, thk. Ebû Kuteybe (Riyad: Dâru't-Tayyibe, 2006), “Hib”, 3 (No. 13).

²⁰ Tirmizî, “Birr”, 33 (No. 1952).

²¹ Ayeti kerimede “*Anneler çocuklarını iki yıl emzirsinler*” buyrulmuştur. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara 2/233.

²² Hadislerde sünnet olmak (hutân) fitrat gereği yapılması gereken işlerden sayılmıştır. Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî* (Beirut: Dâru İbn Kesîr, 2002), “Libâs”, 63, 64 (No. 5889, 5891).

²³ “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun*” et-Tahrîm 66/6. Bazı müfessirler bu ayeti tefsir ederken çocukların yetişmesinde öncelikli sorumluluğun aile reisi olarak babaya ait olduğuna işaret etmişlerdir. Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971), 7/5122-5123.

çocuğun şahsi hakları ile mal varlığını korumak da babanın temel görevlerinden biridir. İslâm hukukunda farklı görüşler olmakla birlikte genel kabule göre çocuk bulûğa erinceye kadar çocuğun şahsı üzerinde, rüşdüne erinceye kadar da malı üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi öncelikli olarak babaya aittir.²⁴ Velâyete bağlı olarak babaya tanınan bu tasarruf yetkisi, babalık vasfından kaynaklı olup herhangi bir mahkeme kararına veya yetki devrine ihtiyaç duymaz. Zira bu velâyet icbârî olup bu velâyetten feragat etmek veya kaçmak mümkün değildir. Babanın yokluğu veya velâyete ehil olmaması durumunda bu yetki diğer yasal temsilcilere ait olur.²⁵

4. Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Çocuk, dünyaya ilk geldiği andan itibaren korunmaya, bakıma, yardıma, şefkate ve merhamete ihtiyaç duyar. Çünkü o, temel ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilecek fiziksel, ruhsal ve fikri kabiliyete sahip olmamakla birlikte aciz bir varlık olarak dünyaya gelmektedir. Çocuk, özellikle bebeklik dönemi diye ifade ettiğimiz 0-2 yaş aralığında anne veya anne yerini tutan kimselere ihtiyaç duymakta ve hayatını ancak onların varlığı ve yardımıyla sürdürebilmektedir. Çocuğu koruyup gözetecek, sevgi ve şefkatle sarmalayacak, kendisiyle sıcak ve sevecen bir ilişki kurabilecek öncelikli bireyler ise çocuğun öz ebeveynidir. Nitekim çocuğun kişisel ve ruhsal olarak normal bir gelişim göstermesi ancak kendi ebeveyni ve normal bir aile düzeni içinde mümkün olabilmektedir.

İslâm, bütün küçüklerin haklarını koruma altına almışken, yetim, öksüz, sahipsiz ve buluntu (lakît)²⁶ çocukların da himaye edilmesi gereken özel bireyler olduğunu belirtmiştir.²⁷ İslam hukukunda korunmaya muhtaç çocuk denildiğinde akla öncelikle yetimler ve buluntu (lakît) çocuklar gelmektedir.²⁸ Sahipsiz ve buluntu çocukların aileleri tarafından kasten terk edilmeleri veya herhangi bir sebepten ötürü kaybolup ailelerinden ayrılmış olmaları, onların korunmaya muhtaç oldukları gerçeğini değiştirmez. Bu özel bireylere karşı hem ferdi hem de toplumsal olarak yerine getirmemiz gereken sorumluluklarımız vardır. Devlet yetkilileri ve yetişkin her birey kendi çocuklarının

²⁴ Ehliyet ârızalarından biri söz konusu değilse babanın çocuğun şahsı üzerindeki tasarruf yetkisi bulûğa erinceye kadar; malı üzerindeki tasarruf yetkisi ise bulûğla birlikte rüşdüne erinceye kadar devam eder. Genellikle çocuğun bulûğla birlikte rüşdüne ulaştığı kabul edilir.

²⁵ Şerif Gedik, "İslâm Hukuku Açısından Babanın Çocuğun Malında Tasarrufta Bulunma Yetkisi ve Malî İbadetler Üzerindeki Rolü", *Diyanet İlmî Dergi* 59/2 (2023), 619-622.

²⁶ Lakît: Ana babası bilinmeyen buluntu çocuk. Sa'dî Ebû Ceyb, *el-Kâmûsü'l-Fikhî* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1988), "lakît", 332.

²⁷ el-Bakara 2/177; en-Nisâ 4/2, 6, 10.

²⁸ Saffet Köse, "Lakît", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/68-69.

gelişimleri konusunda gösterdikleri gayretin bir benzerini yetim, öksüz ve korunmaya muhtaç olan özel çocuklar için sarf etmelidir.

Anne ve babalar çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyip yetkilerini kötüye kullandıklarında veya çocuklarına karşı duyarsız ve ilgisiz olduklarında çocuklarla ebeveynleri arasında sağlıklı ve normal bir ilişki söz konusu olamamaktadır. Ayrıca aile içi iletişimsizlik, çocuklar ile ebeveynlerin birbirlerine karşı duyarsızlıkları ve aile bağının zayıflığı çocukları farklı ortamlara itmekte ve birçok tehlike ile karşı karşıya kalmalarına sebebiyet vermektedir. Ebeveynleri tarafından dışlanan ve ihmal edilen çocuklar toplumdan kendilerini soyutlayarak istenmeyen kötü alışkanlıklar edinebilmektedir. Ebeveynleri belli olmayan, ebeveynleri tarafından terk edilen veya ebeveynleri vefat eden çocukların toplumda kötü etkenlerle karşı karşıya kalma riski ise aileleri tarafından ihmal edilen çocuklara göre daha yüksektir.

Çocuk Koruma Kanunu’na göre, “*bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru olan çocuklar*” korunmaya muhtaç çocuk sayılır.²⁹ Sosyal Hizmetler Kanunu’na göre ise korunmaya muhtaç çocuk “*beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana veya babasından biri veya her ikisi belli olmayan, ana veya babasından biri veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu*” ifade eder.³⁰

Medeni Kanun’a göre korunmaya muhtaç çocuklarda bulunması gereken şartlar genel ve özel olmak üzere iki kısma ayrılır. Genel şartlar kısaca şunlardır:³¹

1. Küçüklük

2. Bedensel, ruhi, ahlaki ve fikri gelişimi veya şahsi güvenliğinin tehlikede olması.

Özel şartlar ise şunlardır:

1. Ebeveyninden biri veya her ikisi belli olmayan

2. Ebeveyninden biri veya her ikisi vefat eden

²⁹ Çocuk Koruma Kanunu, md. 3/1-a.

³⁰ Sosyal Hizmetler Kanunu, md. 3/b.

³¹ Aydın Zevkliler, “Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/1 (Mart 1968), 178-184; Ali Naim İnan, “Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Korunma ve Emniyet Tedbiri Kavramları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1-2 (Prof. Dr. M. Şakir BERKİ’ye Armağan), (Haziran 1996), 2-3.

3. Ebeveyninden biri veya her ikisi tarafından terk edilen

4. Ebeveyni tarafından ihmal edilen

Çalışmamız açısından gerek Çocuk Koruma Kanunu gerekse Sosyal Hizmetler Kanunu'nda koruma altına alınması gereken çocuğa yönelik tespitler önem arz etmekle birlikte bizim üzerinde durmak istediğimiz asıl kısım ebeveynlerden her ikisinin veya birisinin ihmal veya istismarından ötürü çocukların devlet koruması altına alınmasının hukuki boyutunun tespit edilmesidir. Ayrıca İslâm hukuku açısından devlet yetkililerinin bu konudaki yetkilerini ne zaman kullanmaları gerektiği ve kullanma gerekçeleri de ayrıca önem arz eden bir meseledir.

5. İslâm Hukuku Açısından Velâyet ve Vesâyet Yoluyla Çocuğun Korunması

İslâm, küçüğün ve kısıtlı kişilerin haklarını koruma altına almış ve bunu genel itibarıyla velâyet veya vesâyet sistemiyle gerçekleştirmiştir. Velâyet terim olarak “ka-bul etsin veya etmesin, tasarrufun başkası adına yürürlük kazanması”³² veya “şahsi ve mali işlerini gözetip yürütmek üzere reşid bir şahsın, kısıtlı bir şahsın yerini tutması”³³ şeklinde tanımlanır. Şayet hukuki temsil, temsil edilenin isteği ve iradesiyle gerçekleşiyorsa buna “vekâlet”; edâ ehliyetinin yokluğu veya nakıs olması nedeniyle isteğe bağlı olmaksızın gerçekleşiyorsa buna “velâyet”; veli veya hâkim tarafından edâ ehliyeti bulunmayan veya eksik olanlarla ehliyeti sonradan kısıtlananların mallarını koruma, onlar adına tasarrufta bulunma yetki veya sorumluluğunun bir kimseye verilmesine ise “vesâyet” denir. Velâyet hem şahsi hem de mali haklarla; vesâyet ise sadece mali hakları koruma, gözetme ve temsil salahiyetiyle ilgilidir.³⁴ Vesâyet bir üst kavram olan velâyetin bir nevidir. Velâyet yetkisine sahip kişiye velî,³⁵ vesâyet yetkisi kendisine verilen kimseye ise vâsî denir.³⁶ Vâsînin yetkisi velinin yetkisine göre daha sınırlıdır.³⁷

İslâm hukukuna göre velâyet ve vesâyet birbirinden farklı şeyler olsa da her ikisinin benzer yönleri vardır. Örneğin kısıtlı ve himaye edilmeye muhtaç bireylerin mal

³² Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Mucemü't-Ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddîk Minşâvî (Kahire: Dârü'l-Fazile, ts.), “Vilâye”, 213; Zeynüddîn İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik şerhi Kenzi'd-dekâ'ik (Minhatü'l-hâlik haşiyesiyle birlikte)* thk. Zekeriyya Ümeyrât (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l İlmiyye, 1418/1997), 3/192.

³³ Zerkâ, *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-âm*, 2/843; Muhammed Vehbe ez-Zühaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Efe (İstanbul: Risale Yayınları, 1994), 10/70; Karaman, *İslâm Hukuku*, 195.

³⁴ Hayreddin Karaman, *İslâmın İşığında Günün Meseleleri* (İstanbul: y.y., 1992), 3/333.

³⁵ H. Yunus Apaydın, “Velâyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/15.

³⁶ Ali Bardakoğlu, “Vesâyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/66.

³⁷ Vâsînin, küçüğün şahsıyla ilgili bazı sorumlulukları bulunmakla birlikte vâsî, küçüğün şahsı üzerinde zayıf, malı üzerinde güçlü bir velâyete sahiptir. Zerkâ, *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-âm*, 2/850; Bardakoğlu, “Vesâyet”, 43/66-70.

varlıklarını koruma altına alma, temsil ettikleri bireyler adına tasarrufta bulunma veya onlar adına karar alma gibi eylemler benzerlik arz eden yönlerden bazılarıdır. Ancak velâyet, vesâyete kıyasla daha geniş bir yetki ağını ifade etmektedir. Ayrıca vesâyete, bu yetkiyi elinde bulunduran kişiye daha sınırlı bir sorumluluk yüklemektedir. Örneğin vâsî, sorumluluğu altındaki kişinin malından istifade edemezken; veli belli şartlara binaen istifade hakkına sahiptir. Veli aldığı kararlarda olabildiğince geniş bir yetkiye sahipken; vâsînin kararları sürekli yetkili makamlarca denetim altındadır.³⁸

Küçüğün hukuki temsilcisi olan baba veya dedenin (babanın babası) velâyet ve vesâyete yetkisini kullanma salahiyeti vardır. Ne var ki her iki yetki aynı anda kullanılmaz. Velâyet yetkisini kullanan baba veya dedenin ayrıca vesâyete yetkisini kullanmasına gerek yoktur. Zira velâyet, vesâyetten daha geniş bir yetki kullanımı ifade etmektedir. Ayrıca küçüğün hukuki temsilcisi olan baba veya dedenin bazı durumlarda küçüğün mali işlerini yürütmek üzere vâsî tayin etme hakkı da vardır.³⁹

Küçüklerin korunma altına alınması ve hukuken temsil edilmelerini gerekli kılan şey; onların biyolojik olarak yetersiz olmalarından ve ehliyet eksikliğinden kaynaklı ortaya çıkan hukuki zorunluluktur.⁴⁰ Zira çocuklar dünyaya geldikleri ilk andan itibaren şahsi ve mali işlerini tek başına gerçekleştirebilecek kabiliyete sahip olmadıkları gibi kendileri adına tasarrufta bulunabilecek fiziksel, ruhsal ve akli olgunluğa da sahip değildirler. Ayrıca edâ/fiil ehliyeti açısından da kâmil ehliyetleri yoktur. Bundan dolayı tasarrufları konusunda küçüklere hacir (hacr) uygulanmıştır. Küçüklerin tasarruflarının kısıtlanmasının temelinde küçüklerin hem şahsi hem de mali haklarını yetişkin bir birey oluncaya kadar güvence altına alma ve maslahatlarını gözeterek onları her türlü zarardan emin kılma gayesi vardır. Küçüklerin hem şahıslarını hem de mallarını güvence altına alan velâyet sisteminin temelinde sevgi, şefkat, merhamet, ihtiyaç sahiplerini koruma ve himaye etme gibi temel ahlaki erdemler vardır. Kendi içerisinde bu unsurları barındıran velâyet sistemi, aklen güzel, dinen ise meşru kabul edilmiştir.

İslâm hukukunda küçüklerin himaye edilmesi ve korunması konusunda üç türlü velâyetin olduğu ifade edilir. Bunlar küçük çocukların bakımı, terbiyesi ve gözetimiyle ilgili olan terbiye velâyeti (hidâne); çocukların şahıslarıyla ilgili hakları kullanmaya yönelik şahsi velâyet (velâyet-i nefis) ve küçüklerin mallarının korunması ve idaresiyle

³⁸ Hüseyin Hatemi - Rona Serozan, *Aile Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993), 395.

³⁹ Şevket Topal, “Korunmaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslâm Hukûkunda Velâyet ve Vesâyete Yetkisi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4 (2006), (3) 263.

⁴⁰ Gayr-ı mümeyyiz çocuğun edâ/fiil ehliyeti yokken, mümeyyiz çocuğun ise nakıstır. Çocuk edâ ehliyeti yönünden kâmil ehliyete sahip olmadığı için kısıtlı kabul edilir.

ilgili olan mali (velâyet-i mal) velâyettir.⁴¹ Çocuğun şahsı ve malı üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi babaya, çocuğun bakım, gözetim ve terbiyesi anlamındaki hidâne hakkı ise anneye aittir.⁴² Ebeveynler birlikte yaşadıkları müddetçe çocuğun bakım ve gözetimi ana ve babanın ortak sorumluluğunda olduğundan hidâne hakkının ana ve babadan hangisine ait olduğu çok önem arz etmez.⁴³

Hanefilere göre velâyet görevini üstlenecek kişinin Müslüman, âkil bâliğ ve hür olması gerekir. Köle, mecnun, çocuk ve kâfirin velâyeti geçerli değildir.⁴⁴ Mâlikîlere göre velâyet görevini üstlenecek kişinin yukarıda sayılan şartlara ilaveten erkek olması;⁴⁵ Şâfiî ve Hanbelilere göre ise erkek, reşîd⁴⁶ ve âdil olması gerekir.⁴⁷ Velâyeti üstlenecek kişide din birlikteliği (Müslümanlık), akıl, bulûğ ve hürriyet şartlarının bulunmasının gerekliliği konusunda mezhepler arasında görüş birliği vardır. Ayrıca velâyet görevini ifa edeceklerin hile ve aldatma gibi kötü alışkanlıkları bulunmayan ahlaklı bireyler olmaları, velâyet görevini yerine getirirken acizlik göstermemeleri, fiziksel ve ruhsal açıdan ise sağlıklı bireyler olmaları gerekir.⁴⁸

⁴¹ Muhammed Ebû Zehre, *el-Velâye 'ale'n-nefs* (by.: Dârü'l-fikri'l 'Ârabî, ts.), 6; İbrahim Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar Haksız Değildir* (İstanbul: Gül Yurdu Yayınları, 2010), 48; Ali Bardakoğlu, "Hidâne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/467-471.

⁴² Annenin olmaması veya hidâne yükümlülüğünü yerine getirecek şartları taşıyamaması halinde çocuğun hidâne hakkı babaya intikal eder. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *el-Ahvalü's-Şahsiyye*, (İstanbul: Mektebetü'l-İrşad, 2018), 495.

⁴³ Bardakoğlu, "Hidâne", 17/467.

⁴⁴ Mesûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i ü's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, thk. Ali Muhammed Muavviz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 6/583-585; Muhammed Kadri Paşa, *el-Ahkâmü's-şer'iyye fi'l Ahvâlî's-Şahsiyye alâ mezhebi Ebi Hanîfeti'n-Nu'mânî* (Beirut: Dâru İbn Hazm, 2007), 34; Zehre, *el-Velâye 'ale'n-nefs*, 99-102; Erbay, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, 166-168; Mehmet Şener, "İslâm Hukukunda Velâyet 1", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2* (1985), 209-210.

⁴⁵ Ebû'l-Velîd Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, thk. Muhammed Subahî (Kahire: Mektebetü İbn-i Teymiyye, 1415), 3/26-27; Muhammed b. Abdillâh el-Haraşî, *eş-Şerhu'l-kebir 'alâ Muhtasari Halîl* (Beirut: y.y., ts.), 3/231.

⁴⁶ Ebû Hanîfe, İmam Malik ve İmam Şâfiî'den gelen bir rivayete göre mal konusunda velâyette bulunacak kişinin reşîd olması şarttır. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/26-27.

⁴⁷ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Turkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Riyad: Dârü'l-Âlemi'l-Kütüb, 1997), 9/366; Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halîl Aytânî (Beirut: Dârü'l-Marife, 1997), 3/207-211; Mansûr b. Yunûs b. Selâhiddîn el-Buhûfî, *Keşşâfü'l-kinâ' 'an metni'l-iknâ'* (Beirut: Alemü'l-Kütüb, 1983), 5/53-54.

⁴⁸ Erbay, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, 167.

İslâm hukukuna göre küçüğün şahsi ve mali tasarrufları konusunda öncelikli hukuki temsilcisi babasıdır.⁴⁹ Babanın velâyet görevinden azli düşünülemez. Ancak baba, velâyet görevini yerine getirmekte acizlik gösterir, kasıtlı olarak bu görevi yerine getirmez veya velâyet ehliyetini kaybederse velâyet yetkisi kendisinden alınır.⁵⁰ Baba hayat-taysa ve velâyeti üstlenmesine hukuken herhangi bir engel yoksa çocuğa bir başkasının velâyet etmesi söz konusu olamaz. Zira babanın velâyeti ihtiyari değil, icbaridir. Ancak baba yoksa velâyet, babanın babası olan dedeye; dede de yoksa ana baba bir kardeşe geçer. Burada yetki devri ancak baba tarafından erkek akraba olan ve miras hukukunda “bi nefsihi asabe”⁵¹ olarak adlandırılan yakın akrabalara intikal eder.⁵² Velâyet ve vesâyet yetkisine sahip olanlar yoksa bu yetki devlet başkanına intikal eder.⁵³ Devlet başkanının bu yetkisi, amme velâyetine sahip olmasından ve ammeye veli olma sıfatı haiz olmasından kaynaklanmaktadır. Zira Hz. Peygamber (s.a.) “*Velisi olmayanın velisi sultandır.*”⁵⁴ buyurmuştur. Devlet başkanı velâyet vazifesini bizzat kendisi yerine getirebileceği gibi yetkilendirdiği kadılar (hâkimler) aracılığıyla da gerçekleştirebilir.⁵⁵ Yani devlet, velisi ve vasîsi olmayan çocuğu ve kısıtlı her bir bireyi koruma altına almak zorundadır.

Küçükler adına tasarrufta bulunacak velilerin kendi adlarına tasarrufta bulunmuş gibi hareket etmeleri ve çocukların şahsi ve mali menfaatlerini her zaman gözetmeleri ve incelemeleri gerekir. Şayet velinin ihmâl veya kusurundan ötürü velâyeti altında bulunan küçüğe bir zarar gelirse velinin bunu tazmin etmesi gerekir. Örneğin veli gayr-ı mümeyyiz çocuğuna ağaca çıkmasını emretse ve çocuk ağaca çıktıktan sonra

⁴⁹ Kaynaklarda geçen “Çocuklar üzerindeki velâyetin gerekliliği ihtiyarî değil icbâridir.” şeklindeki ifadeler de buna işaret etmektedir. İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, nşr. Abdullah Mahmûd Ömer (Beyrut: y.y., 1999), 2/214.

⁵⁰ Abdülkerîm Zeydân, *İslâm Hukukuna Giriş*, trc. Ali Şafak (İstanbul: Kayıhan yayınları, 1985), 488; Apaydın, “Velâyet”, 43/15–19.

⁵¹ Miras bırakana (ölüye) erkek vasıtasıyla bağlı olan kimseler için kullanılan terimdir. Baba, oğul, babanın babası, oğlun oğlu gibi. Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiye Kâmûsu*, 5/208.

⁵² Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1986), 1/196; Mustafa Uzunpostalcı, “İslâm Hukuku Açısından Ehliyet”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 165.

⁵³ Kaynaklarımızda mali velâyetteki öncelik konusunda şöyle bir sıralamaya yer verilmiştir. 1. Babanın tayin ettiği vasî, 2. Dede (babanın babası), 3. Dedenin tayin ettiği vasî, 4. Hâkim, 5. Hâkimin görevlendirdiği vasî. Kâsânî, *Bedâ'i ü's-sanâ'i*, 6/589; Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, nşr. Âdil Ahmed Abdülmavcûd–Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 2003), 9/255; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/694–695; Zerkâ, *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-âm*, 2/847; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm Hukuku* (Konya: Mıstaş Matbaası, 1977), 78.

⁵⁴ Ebû Abdillâh İbn Mâce, *es-Sünen*, nşr. Nâsirüddin el-Elbânî (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, ts.), “Nikâh”, 15 (No. 1880).

⁵⁵ Osman Eskicioğlu, “Âmme Velâyeti”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1989), 421.

düşüp yaralansa veya ölse velinin diyet ödemesi gerekir. Veyahut velinin göz yumması sonucu mümeyyiz çocuk ticaretinde aldanmış ve mali açıdan zarara uğramışsa veli kusuru ve ihmali oranında küçüğün zararını tazmin etmesi gerekir. Çünkü bu konuda asıl olan küçüğe velâyet edenin onun hakları konusunda ihmalkâr davranmamasıdır.⁵⁶

6. Çocuğun Devlet Koruması Altına Alınmasını Gerektiren Bazı Durumlar ve Bu Durumların Fikhî Açıdan Değerlendirilmesi

Çocuklar normal şartlarda hayatlarını kendi ebeveynlerinin kontrol ve velâyeti altında sürdürür.⁵⁷ İslâm hukuku açısından da asıl olan, çocuğun kendi ebeveyninin gözetim ve himayesinde hayatını idâme etmesidir. Zira ebeveynlerin çocuklarına duydukları sevgi, şefkat ve merhamet, çocuklarını her türlü tehlikeden korumalarını ve çocuklarının hayata tutunabilmeleri için gerekli her türlü çaba ve gayreti sarf etmelerini gerektirir. Ancak ebeveynler çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmekten âciz olur veya kasten yerine getirmez veyahut kendilerine tanınan hakları kötüye kullanırlarsa devletin yetkili mercilerinin gerekli tedbirleri almaları ve çocuğun yüksek menfaatine göre hareket etmeleri gerekir. Diğer bir ifadeyle ebeveynlerin görev ve sorumlulukları konusunda gerçek manada ihmalkâr davrandıkları, çocukların istismara maruz kaldıkları veya bırakıldıkları tespit edilirse devletin bu duruma yasal çerçevede müdahil olması ve çocukları koruma altına alması gerekir.

Ebeveynleri tarafından ihmal veya istismar edilen veyahut istismar edilmelerine müsaade edilen çocukların devlet koruması altına alınmasını gerektiren bazı durumları ve bu durumların fikhî sonuçlarını kendi içerisinde kısaca şöyle kategorize etmek mümkündür:

6.1. Ebeveynlerin Hacr Edilmiş Olması Sebebiyle Çocukların İhmale Maruz Kalması

İslâm hukukunda “hacr/hacir”; hakları kullanma ehliyetinin yokluğu, kısıtlanması veya kaldırılmasını ifade eder. Diğer bir ifadeyle “kişinin mali ve sözlü tasarruflarından menedilmesi veya tasarruflarının hukuki geçerliliğinin engellenmesi” anlamına gelir.⁵⁸ Kendilerine hacir uygulanan kimselerin edâ/fiil ehliyetleri tam olmadığı gibi bazı durumlarda ise bu ehliyeti tamamen ortadan kaldırılmıştır. Malını ölçüsüzce

⁵⁶ Zehre, *el-Velâye 'ale'n-nefs*, 22-24.

⁵⁷ “Ergin olmayan çocuk, ana ve babasının velâyeti altındadır. Yasal sebep olmadıkça velâyet ana ve babadan alınmaz. Hâkim vasî atmasına gerek görmedikçe, kısıtlanan ergin çocuklar da ana ve babanın velâyeti altında kalırlar.” Türk Medeni Kanunu, md. 335.

⁵⁸ Cürcânî, “hacr”, 73; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/649-652: *Mecelle* Madde 941; Abdülvehhâb Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye fî şer'i'ati'l-islâmiyye* (Kuveyt: Dârü'l-kalem, 1990), 214; Apaydın, “Hacir”, 14/513-517.

harcayan sefi⁵⁹ ile mümeyyiz çocuğun tasarruflarına kısmen kısıt koyulmuşken, akıl hastası ve gayri mümeyyiz çocuğun tasarruf yetkisi tamamen kaldırılmıştır.⁶⁰

Ebeveynlerin kendi veya çocukları adına gerçekleştirecekleri tasarrufların engellenmesi veya kısıt koyulmasının farklı sebepleri olabilir. Delilik, akıl noksanlığı, akıl zayıflığı ve bunaklık gibi zafiyetler, anne ve babaya hacir uygulanmasını gerektiren ehliyet arızalarındandır.⁶¹ Zira akli dengesi yerinde olmayan delinin, bunağın veya akıl noksanlığı bulunan ma'tûhun⁶² kendisi ile başkasının işini gereği gibi görmeyeceği ve kendisini idare etmekten âciz olduğu aşikârdır. Bu durumda olan ebeveynlere çocuklarının sorumlulukları verilemeyeceği gibi, çocukların böyle bir aile ortamında sağlıklı bir birey olarak yetişmesi de mümkün değildir. Ayrıca şunun da unutulmaması gerekir ki mecnun ve ma'tûh olmalarından dolayı kendilerine hacir uygulanan anne ve babanın bizzat kendileri başkasının yardım ve himayesine muhtaçtır. Başkasının himayesine muhtaç olanın bir başkasını himaye etmesi ise hem aklen hem şer'an uygundur.

Daha önce de ifade edildiği üzere, İslâm hukukuna göre çocuğun velâyetinde öncelikli kişi babadır. Baba delilik, bunaklık, akıl noksanlığı veya zayıflığı gibi ehliyet arızalarından biri sebebiyle velâyet görevini ifâ edemezse velâyet, babanın babası olan dedeye geçer. Şayet dede de yoksa baba tarafından erkek akraba olan ve miras hukukunda “bi nefsihi asabe”⁶³ olarak adlandırılan yakın akrabalara intikal eder. Küçüğün yakın akrabaları da yoksa devlet adına hâkim velâyet görevini üstlenir ve çocuğun menfaat ve maslahatına uygun olarak gerekli tedbirleri alır. Her ne kadar mecnun ve ma'tûh olan ebeveynlerin çocuklarının devlet koruması altına alınması, aile birliği ve hayatına bir müdahale gibi görülse de burada asıl olan çocuğu ve yüksek menfaatini korumaktır.

Mesela ana ve baba veya sadece baba çocuk sahibi olduktan kısa bir süre sonra akıl melekelerini kaybetse veya ileri derecede alzaymır (*alzheimer*) hastalığına yakalansa veyahut çocuğun güvenliğini tehdit edecek derecede şizofren olsa çocuğun koruma altına alınması gerekir. Çünkü çocuğun böyle bir aile içinde sağlıklı bir birey olarak

⁵⁹ *Mecelle*'de sefi^h “malımı beyhude yere sarf ile masârifinde tebrîz ve israf ile zayı ve itlâf eden kimse” olarak tarif edilmiştir. Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/657-658; *Mecelle*, Madde 946.

⁶⁰ Ebü'l-Hüseyn Ahmed el-Kudûrî, *el-Muhtasar*, (*el-Lübâb* şerhiyle birlikte) (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, 2010), 2/12-13; Apaydın, “Hacir”, 14/513-517.

⁶¹ Cünûn (delilik) ve atehtlik (akıl eksikliği ve zayıflığı) gibi zafiyetler ehliyet arızalarından kabul edilip, bu özelliğe sahip mecnun ile ma'tûh kendiliğinden mahcûr sayılır. Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/655-657; *Mecelle* Madde 944, 945; Zeydân, *el-Veciz fî usûli'l-fikh*, 79-81.

⁶² Ma'tûh, akıl eksikliği ve zayıflığı bulunan kişi demektir. Ma'tûhun anlayışı noksan, söz ve filleri tutarsız, işlerinde tedbiri ise yoktur. Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/657; *Mecelle*, Madde 945.

⁶³ Miras bırakana (ölye) erkek vasıtasıyla bağlı olan kimseler için kullanılan terimdir. Baba, oğul, babanın babası, oğulun oğlu gibi. Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiye Kâmu'su*, 5/208.

yetişmesi ve hayatını idame etmesi mümkün değildir. Ayrıca bu konumda olan anne ve baba da koruma altına alınmalıdır. Burada velâyetin gerekliliği olan akıl ve temyiz kudreti ortadan kalktığı ve başkasının mesuliyetini alma salahiyeti kaybedildiği için ebeveynlerin velâyet hakkı düşer.⁶⁴

Velâyeti üstlenme engelinin olması veya velâyet sorumluluğunu yerine getirme ehliyetini haiz olunmaması durumunda kural olarak babaya tanınan velâyet yetkisi, özelde ise hidâne hakkı ebeveynlerden alınır. Bu hak ve yetki bu görevi yerine getirebilecek yetkiye ve ehliyete haiz olan diğer hak sahiplerine intikal eder.

6.2. Aile İçi Fiziksel Şiddet veya İstismara Maruz Kalanlar

Fiziksel istismardan kastımız anne, baba veya diğer yetişkin aile bireylerinin kasten çocuğa uyguladığı, çocuğun gelişme ve büyümesine olumsuz yönde etki eden davranışlardır. Çocuğa işkence yapmak, onu dövme, vücudunda sigara söndürmek, herhangi bir uzvunu ısırarak, yakmak veya koparmak gibi eylemler fiziksel istismar olarak değerlendirilir. Fiziksel istismar çocuğa yönelik kasıtlı ve sürekli tekrar eden bir davranış biçimidir. Uygulanan şiddet sonucunda çocukta kalıcı hasar, yaralanma hatta ölme riski olabilir.⁶⁵

Çocuğun ruhsal, zihinsel, fiziksel ve duygusal yönden gelişimini tamamlayabilmesi için sağlıklı ve huzurlu bir aile ortamında yetişmesi gerekir. İyi bir ailede yetişen bireylerin toplumsal yönden gelişimlerini tamamladıkları ve çalışma hayatlarında başarılı oldukları gözlemlenmektedir. Sorunlu ailelerde yetişen veya şiddete maruz kalan çocukların ise genelde problemleri bir kişiliğe sahip oldukları ve kötü alışkanlıklar edindikleri müşahade edilmektedir. Ebeveynleri tarafından çocuklara uygulanan ve süreklilik arz eden şiddet eylemleri çocuk istismarı ve çocuk haklarının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Sürekli aile içi şiddete maruz kalan çocukların 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu gereği koruma altına alınması gerekir.⁶⁶

⁶⁴ Detaylı bilgi için bk.: Mustafa Uzunpostalcı, "İslâm Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Bazı Sebepler", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 74-76.

⁶⁵ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2001), 191; Sema Öztürk, *Çocuklarda Duygusal İstismar* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 22-24; Şeyda Kozcu, "Çocuk İstismarı ve İhmalı", *Aile Yazıları* 3 (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 382.

⁶⁶ Çocuk Koruma Kanunu, md. 3/1-a. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un gereği de şiddete maruz kalan birey ve çocuklar hakkında koruyucu tedbirlerin alınması gerekir. Ailenin Korunması Kanunu, md. 1/1.

2017 yılında UNICEF tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre dünyada 2-4 yaş grubunda bulunan 250 milyon çocuk evlerinde dayaağa maruz kalmıştır.⁶⁷ Yani bu yaş aralığındaki her üç çocuktan ikisi fiziksel şiddet mağdurudur. Bu da bizlere ebeveynlerin veya onların yerinde olanların çocuklarla ilgili sorunlarının çözümünde genellikle dayaağa müracaat ettiklerini ve çocuklara fiziksel şiddet uyguladıklarını göstermektedir. Türkiye’de 2020 yılında yayımlanan Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu verilerine göre ise her beş ebeveynden biri çocuğunu dövmeğe, her üç ebeveynden birisi ise çocuğuna tokat atmaktadır.⁶⁸

Ebeveynleri tarafından her gün dövülen ve vücudunda sigara söndürülecek düzeyde şiddete maruz kalan çocukların sağlıklı bir birey olarak yetişemeyeceği aşikârdır. Ayrıca bu çocukların ölüm riskiyle karşı karşıya oldukları da unutulmamalıdır. İslâm hukuku açısından böyle bir aile ortamında çocuğun hayatına devam etmesi uygun değildir. Zira çocuğa bakmakla yükümlü olan ebeveynler görev ve sorumluluklarını yerine getirmedikleri gibi velâyet görevini de kötüye kullanmaktadır. Sürekli fiziksel şiddete maruz kalan bir çocuğun koruma altına alınması bir zorunluluktur. Ancak çocuğun doğrudan devlet koruması altına alınıp, aile bireylerinden koparılması yerine çocuğun dedesi başta olmak üzere diğer yakın akrabalarının gözetiminde hayatını devam ettirmesi daha uygun bir karar olacaktır. Ayrıca şiddete meyilli olan ebeveynlerin uzmanlar aracılığıyla eğitilmeleri ve ıslah edilmeleri gerekir. Fiziksel şiddet veya işkence sonucunda çocuğun bir uzvu kopsa, yarılrsa, kırılrsa veya işlevselliğini kaybetse bu suçları işleyenlere İslâm ceza hukukuna -mahkeme kararı sonucuna- göre kefarete, diyet veyahut ta’zîr cezaları uygulanır.

Sevgi, merhamet ve barış dini olan İslâm, küçüklere karşı şefkatli ve merhametli olmayı tavsiye etmiş⁶⁹ ve insanın hem kendisine hem de başkasına zarar vermesini yasaklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.) “Çocuklarınıza güzel davranıp iyilikte ve ikramda bulununuz. Onları en güzel şekilde terbiye ediniz.”⁷⁰ buyurarak çocuklara karşı iyi davranmamızı tavsiye etmiştir. Çocuklara karşı iyi muamelede bulunmanın yanı sıra onları en güzel biçimde terbiye etmek de ebeveynlerin öncelikli sorumluluklarındandır. Hz. Peygamber (s.a.) “Çocuklarınıza yedi yaşındayken namaz kılmalarını söyleyiniz. On yaşına bastıkları hâlde kılmazlarsa kendilerini cezalandırınız, yataklarını da ayırınız.”⁷¹ buyurmuştur. Çocuğu

⁶⁷ Figen Paşlı, “Çocuğa Yönelik Fiziksel İstismar”, *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi* 1/1 (Aralık 2020), 63.

⁶⁸ Emrah Akbaş, *Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet 2020 Durum Raporu* (Ankara: y.y., 2020), 32-33.

⁶⁹ Buhârî, “Edep”, 18 (No. 5995, 5997).

⁷⁰ İbn Mâce, “Edep”, 3 (No: 3671).

⁷¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 26 (No. 494).

yetiştirme ve eğitmede anne ve babaya bazı cezai müeyyidelere müracaat etme yetkisi tanınmışken, çocuğa eziyet etme veyahut haddi aşacak şekilde cezai müeyyidede bulunmak ise yasaklanmıştır.⁷²

6.3. Aile İçi Cinsel İstismara Maruz Kalanlar

İslâm hukukunda çocuklara karşı işlenen cinsel istismar suçları özel bir başlık altında ele alınmamış, genellikle zina, livâta ve sihâk konuları içerisinde incelenmiştir. Suçlulara uygulanacak cezaların tespitine yönelik fikhî mezheplerin görüşleri de bu başlıklar altında aktarılmıştır. Yetişkin bireylerin erkek veya kız çocuklarıyla gayrimeşru cinsel birlikteliği zina, çocuklarla ters ilişki livâta, lezbiyenlik kapsamındaki cinsel istismar ise sihâk konuları içerisinde ele alınmıştır. Zina, livâta veya sihâk suçlarını işleyen bireylerin cinsiyetlerinin yanı sıra mükellef olup olmamaları da göz önünde bulundurulur had veyahut ta'zîr cezası uygulanır. Uygulanacak cezanın niteliği fikhî mezhepler arasında farklılık arz edebilmektedir.⁷³ İslâm hukukçuları had cezası uygulanacak bireyin mükellef olması gerektiği konusunda fikir birlikteliğindedir. Gayrimeşru birlikteliğe maruz kalan erkek veya kız çocuğuna had cezasının uygulanamayacağı ancak cinsel birlikteliğe rıza gösteren çocuklara ise te'dip amacıyla ta'zîr cezasının uygulanabileceği belirtilmiştir.⁷⁴

Cinsel istismar “çocuğun bir yetişkin veya yaşça daha büyük bir kimse tarafından cinsel doyum elde etmek için zorla veya ikna edilerek kullanılmasıdır.” Çocuğa tecavüz edilmesi, ırza geçme, teşhircilik, çocuğu cinsel obje olarak kullanma, pornografi eylemler, cinsel haz amacıyla genital bölgeye dokunma gibi davranışların tamamı cinsel istismar olarak değerlendirilen fiil ve eylemlerdir.⁷⁵ Aile içi cinsel istismardan kastımız cinsel istismar olarak değerlendirilen fiil ve davranışların ebeveynler veya diğer aile bireyleri tarafından çocuklara uygulanmasıdır. Çocuklarının rızasının olup olmaması bu tür eylemleri suç ve cinsel istismar olmaktan çıkarmaz.

⁷² M. Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukukunda İnsanî Esaslar Üzerine Bir Deneme* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1975), 41.

⁷³ Mükellef bir kadın erkek çocuğu ile gayrimeşru cinsel ilişkiye girerse Hanefiler ve Malîkilere göre kadına had cezası uygulanmaz iken; Şâfiîlere göre kadına had cezasının uygulanması gerekir. Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîfî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, thk. Muhammed Ebû Dakîkah (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 4/92; Abdülkâdir Üdeh, *et-Tesrî'u'l-cinâ'iyü'l-İslâmî* (Beyrut: Dârü'l-Kâtibî'l-Arabî, ts.), 2/357.

⁷⁴ Üzeyir Köse, “İslâm Ceza Hukuku Açısından Çocuklara Yönelik Cinsel İstismar”, *Kilis Yedi Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/16 (2018), 319.

⁷⁵ Oğuz Polat, *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2007), 1/94; Öztürk, *Çocuklarda Duygusal İstismar*, 25–27; Sefa Bulut, “Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme” *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* (3/28), 139–140.

Ebeveynleri ve diğer aile fertleri tarafından zina, livâta veya lezbiyenlik gibi cinsel istismara maruz kalan veyahut zorlanan çocukların böyle bir ortam ve ailede sağlıklı bir birey olarak yetişmesi mümkün değildir. Bu tarz çirkin ve ahlaksız fiillerin çocukların zihin dünyalarında telafisi neredeyse mümkün olmayacak büyük tahribatlara yol açacağı ve psikolojik birçok buhranlara sebebiyet vereceği ortadadır. Dolayısıyla böyle sorunlu ebeveynlere ait çocukların devlet koruması altına alınması ve bu tür ebeveynler ile diğer aile fertleri hakkında da adli işlemlerin yapılması gerekir.⁷⁶ Devlet koruması altına alınan çocuğun, yetiştirme yurdu veya çocuk yuvası yerine yakın akrabalarının yanında ve gözetiminde hayatını idame ettirmesi daha uygun olacaktır. Koruyucu aile kapsamında da değerlendirilebilecek bu uygulama çocuğun maslahatına daha uygundur. Zira çocuk hiç tanımadığı ve bilmediği bir ortama adaptasyon sorunu yaşamayaacağı gibi, maddi ve manevi ihtiyaçları sıcak bir aile ortamında karşılanacaktır. Bu durumda olan bir çocuk ahlaki açıdan zaafiyeti bulunmayan ve velâyet vasıflarını taşıyan dedesinin yanında yaşamını sürdürebilir.

Çocuklar normal şartlarda kendi ebeveynleri ve aile fertlerinin yanında güven içinde olur ve sağlıklı bireyler olarak hayatlarını sürdürürler. Ancak aile içi cinsel istismara maruz kalan çocuklar için bunu söylemek mümkün değildir. Çocukların her türlü cinsel istismar ve tehlikeden uzak bir hayat sürdürebilmeleri için başta aileler olmak üzere kanun koyucular, eğitimciler, din görevlileri, medya ve sivil toplum kuruluşlarına büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Unutulmamalıdır ki dünyada ve ülkemizde istismar edilen, cinsel taciz ve tecavüze maruz kalan veyahut seks işçisi olarak çalıştırılan çocukların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Taciz veya tecavüze maruz kalan çocuğun ailesinden alınması, aile hayatı ve birlikteliğine bir müdahale gibi algılsa da burada asıl olan çocuğun şahsını koruma altına almak ve bundan sonra doğabilecek mağduriyetleri ortadan kaldırmaktır.

6.4. Ekonomik İstismara Maruz Kalanlar

Ekonomik istismardan kastımız çocuğun gıda, barınma, giyim, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlarının ebeveynleri tarafından karşılanmaması ve çocuğun fiziksel, ruhsal, duygusal veya ahlaki gelişimine uygun olmayan işlerde çalıştırılmasıdır. Ebeveynlerin çocuklarını gelir kaynağı görmesi ve onları kazanç elde etmeleri için zorla çalıştırmaları ekonomik istismar olarak değerlendirilir.⁷⁷ Ancak çocuğun, fiziksel, ruhsal ve duygusal

⁷⁶ Çocukların cinsel istismara maruz kalmaları durumunda uygulanacak cezalar hakkında detaylı bilgi için bk.: Türk Ceza Kanunu, md. 103/1-7.

⁷⁷ Öztürk, *Çocuklarda Duygusal İstismar*, 20; Dilek Erol, *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Çocuklardaki Fiziksel İstismar Belirtilerine Farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği)* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 13.

gelişimine katkı sunan, eğitime engel olmayan, sorumluluk alma ve mesleki tecrübe kazanmasını sağlayan işlerde çalışması ise istismar kapsamında değerlendirilmemektedir.⁷⁸ Sorumluluk alma ve mesleki tecrübe edinme amacıyla çalıştırılacak çocuklar için dikkat edilmesi gereken bazı hususlar şunlardır:⁷⁹

1. Çocuk fiziksel ve ruhsal olarak kaldırabileceği bir işte çalışmalı, ağır, tehlikeli ve aşırı yorucu işlerden uzak durmalı
2. Çocuğun kabiliyet ve yatkınlığı göz önünde bulundurularak ilgi duyduğu işlerde istihdam edilmeli
3. Çocuk tehdit, dayak ve kötü muameleye maruz kalmamalı
4. Çocuğun can ve mal güvenliği koruma altına alınmalı
5. Çocukların emekleri zayi edilmemeli, çalışma ücretleri ödenmeli
6. Çalışma süresi çocuğun gücü nispetinde olmalı ve dinlenmesi için gerekli zaman ayrılmalı
7. Çocukların gece işlerinde istihdam edilmemesine özen gösterilmeli

İslâm hukukçuları, sorumluluk alma, mesleki tecrübe ve gelişimlerine katkı sunma veyahut hayata hazırlanma gibi gerekçesi ne olursa olsun gayri mümeyyiz çocukların (0-7 yaş aralığındaki) çalıştıramayacakları konusunda ittifak etmişlerdir.⁸⁰ Akıl ve temyiz kudretine sahip mümeyyiz çocuğun veli veyahut vâsîsinin iznine bağlı olarak çalışma hayatı içerisinde (işçi veya tacir olarak) yer alıp alamayacağı konusunda ise İslâm hukukçuları ihtilaf etmişlerdir. Hanefîler⁸¹ ile Hanbelilerin⁸² kahir ekseriyetine göre doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt edebilen mümeyyiz çocuk, veli veya

⁷⁸ Barış Şahin, *Çocuk İşçilerin Korunması* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 9-11; Mahmud Hüdayi Güller, *İslâm Hukukunda Çocuk İşçiliği* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 26.

⁷⁹ Detaylı bilgi için bk.: Saffet Köse, "İslâm Hukukunda Çocuğun Çalışması Gelirinin Korunması ve İstismarını Önleyici Tedbirler", *K.T.Ü. Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu* (Rize 2005), 131-138.

⁸⁰ "Sağır-i gayr-i mümeyyizin velîsi izin verse bile, anın tasarrufât-ı kavliyyesi asla sahih olmaz." *Mecelle*'deki bu kaide gayri mümeyyiz çocukların sözlü tasarruflarının geçersiz olduğunu ifade ettiği gibi küçüklerin iş akdinin tarafı olamayacağına da işaret etmektedir. Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/675, *Mecelle*, Madde 966.

⁸¹ Burhâneddîn el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (Leknevî şerhiyle birlikte) (Karachi: Mektebetü'l-Büşrâ, 2011); 6/480-481; Kâsânî, *Bedâ'i ü's-sanâ'i*, 6/533; Ebü'l-Feth Mecdüddîn el-Üsrüşenî, *Ahkâmü's-sığâr* (İstanbul: Millet Genel Kütüphanesi, Feyzullah, 648), 57b-58a; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/676-681, 684, *Mecelle*, Madde 967, 970.

⁸² Abdurrahman b. Muhammed el-Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 2/145-146; Hanbelilerin görüşü için bk.: (Dipnot. 2)

vasfisinin himayesinde olmak kaydıyla çalışma hayatı içerisinde rol alabilir. İmam Malîk⁸³ ile Şâfiîlere⁸⁴ göre ise bulûğa ermemiş mümeyyiz çocuk herhangi bir akdin tarafı olamaz. Bundan dolayı çalışma hayatı içerisinde aktif rol alması uygun değildir.

Ücret mukabili çalışan çocuğun kazancı kendisinin şahsî malıdır. Normal şartlarda elde edilen gelirin sadece çocuğun ihtiyaçları için harcanması, artan ücretin ise daha sonra çocuğa teslim edilmek üzere biriktirilmesi gerekir.⁸⁵ Şu da unutulmamalıdır ki bulûğa ermemiş okul çağındaki bir çocuğun eğitim hayatından koparılarak sokaklarda mendil, sakız, su ve simit satması, ayakkabı boyacılığı gibi işlerde çalıştırılması veyahut çocuklara dilencilik yaptırılması uygun değildir. Ülkemizde ve farklı coğrafyalarda çocukların işçi olarak istihdam edilmesinin farklı nedenleri olsa da en temel sebep yoksulluktur. Aile bireylerinin düzenli gelir kaynağının olmaması, gelir seviyelerinin düşük olması, ailenin kendi ihtiyaçlarını karşılayamaması ve aile ekonomisine yardımcı olma zorunluluğu gibi nedenler çocuğu çalışmaya sevk eden sebeplerden bazılarıdır.

İslâm hukukuna göre çocuğun ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu babaya aittir.⁸⁶ Ayeti kerimede de bu sorumluluğun babaya ait olduğuna işaret edilmiştir.⁸⁷ Babanın çocuğa bakma yükümlülüğü babalık vasfından ötürüdür. Babanın, erkek çocuklarının nafakasını bulûğa kadar; kız çocuklarının ise evleninceye kadar karşılama sorumluluğu vardır.⁸⁸ Baba kendi mali gücü nispetinde çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamakla mükellef tutulur. Ayrıca çocuğun kendine ait mal varlığı varsa kendi malından harcamada bulunarak ihtiyaçları karşılanabilir.⁸⁹ Zira Hanefîlere göre babanın zengin küçük çocuğunun ihtiyaçlarını kendi bütçesinden karşılama zorunluluğu yoktur.⁹⁰ Çocuğun ihtiyaçlarının İslâm’ın meşru kabul ettiği ve helâl dairesi içerisinde karşılanması da ayrıca önem arz eden bir husustur.

⁸³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/332.

⁸⁴ Şâfiîlere göre akdin tarafı olan kişinin bâliğ ve reşid olması gerekir. Bundan dolayı çocuk satım veyahut iş akdinin tarafı olamaz. Çocuğun gayri mümeyyiz veya mümeyyiz olması sonucu değiştirmez. Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/12.

⁸⁵ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar Haksız Değilim*, 142.

⁸⁶ Kudûrî, *el-Muhtasar (el-Lübâb şerhiyle birlikte)*, 2/215; Mergînânî, *el-Hidâye (Leknevî şerhiyle birlikte)*, 3/395–396; Orhan Çeker, *Nafaka Kanunu* (İstanbul: Ebru Yayınları, 1985), 48, 126.

⁸⁷ “Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olan babaya aittir.” el-Bakara 2/233.

⁸⁸ Ebû Bekr el-Hassâf, *Kitâbü'n-Nafakât*, nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dârü's-Selfiyye, 1984), 14–15; Komisyon, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye* (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye, 2002), 41/79; Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282–285.

⁸⁹ Ebû Bekr el-Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, thk İnyetullah Muhammed (Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010), 5/301–302; Çeker, *Nafaka Kanunu*, 126.

⁹⁰ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 5/301–302; Çeker, *Nafaka Kanunu*, 126.

İslâm hukukuna göre fakir babanın çalışmaya muktedir olup olmaması durumuna göre çocuğa bakma sorumluluğu farklılık arz eder. Şayet baba fakir ancak çalışmaya muktedirse yargı kararıyla çalışmaya zorlanır. Şayet çalışmaktan imtina ederse hapsedilir.⁹¹ Babanın yaşlılık, kronik rahatsızlık veya kötürüm gibi çalışmasına engel bir durumu varsa çocuğa bakma sorumluluğu, çocuğun diğer yakınlarına intikal eder. Şayet çocuğun diğer yakınları yoksa veya bu görevi ifa etmekten acizlerse bu görev devlete ait olur.⁹² Yani çocuğun masrafları devlet tarafından karşılanır. İslâm'da çocuğun mağdur edilmesi veya sahipsiz bırakılması söz konusu değildir.

Çocuk, yoksulluk veya maddi yetersizlik gibi sebeplere bağlı olarak çalıştırılmaya mecbur bırakılıyor ve baba da gerçekten çalışmaktan âciz veyahut çalışmasına rağmen çocuğun nafakasını temin edemiyorsa çocuğun, ailesinden koparılıp devlet koruması altına alınması uygun olmaz. Böyle bir durumda asıl olan çocuğun ve ailesinin, devletin ilgili kurumları ile yakın akrabaları tarafından maddi imkansızlıklarını ortadan kaldıracak şekilde desteklenmesidir.

6.5. Madde Bağımlılığına Maruz Kalanlar

Madde bağımlılığının kastımız çocukların bedensel, duygusal ve ruhsal sağlığına zarar veren, normal aktiviteleri gerçekleştirmesine engel olan, alkol, eroin, kokain ve esrar gibi maddelere çocuğun psikolojik ve fizyolojik olarak bağımlılık göstermesidir.⁹³ Kişilere göre madde kullanımına başlama sebepleri farklılık arz etse de ortak etkenlerden bazıları şunlardır: Maddeye duyulan merak, arkadaş çevresi, yaşlılarının baskısı, yetişkinleri taklit, aile içi ekonomik sorunlar, toplumda dikkat çekme ve saygınlık kazanma.⁹⁴ Madde bağımlılığına bağlı olarak yaşanan sorunlardan bazıları ise şunlardır:⁹⁵

⁹¹ Küçüğün ihtiyaçları karşılanmadığında telef olması veya ölüm riskine maruz kalması söz konusu olacağından buna engel olmak gayesiyle baba hapsedilir. Hassâf, *Kitâbü'n-Nafakât*, 17-18; Çeker, *Nafaka Kanunu*, 127.

⁹² Hassâf, *Kitâbü'n-Nafakât*, 18.

⁹³ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: y.y., 2000), 494-495.

⁹⁴ Mary J. Gander-Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi, 2001), 509-511.

⁹⁵ Aysin Kurtuluş, "Madde Bağımlılığı Nedenleri Zararları ve Önlem Konusunda Öneriler", *K.T.Ü. İlahiyat Fakültesi Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu* (Rize 2005), 88-89; İrfan Başkurt, "Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları: Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Darulfunun İlahiyat)* 8 (İstanbul: 2003), 80-88.

1. Bedensel Sorunlar: Merkezi sinir sistemi, boşaltım, solunum, dolaşım, üreme sistemi ve duyu organlarında telafisi mümkün olmayan bozuklukların meydana gelmesi, hatta ölümlerin gerçekleşmesi.

2. Ruhsal Sorunlar: Halüsinasyon ve hayal görme, depresyon, aşırı stres, kaygı ve tedirginlik, uykusuzluk ve tekdüze davranışta bulunma gibi sorunlar.

3. Sosyal Sorunlar: Aile içi ilişkilerin bozulması, arkadaş çevresinde dışlanma, ekonomik sorunlarla karşılaşma, eğitim ve iş hayatında başarısızlık ve adli vakalara karışma.

Alkol ve uyuşturucunun vücut ve beyin fonksiyonlarını bozduğu, kişinin ailesi ve arkadaşlarıyla sağlıklı bir iletişim kurmasını engellediği, bireyin eğitim hayatını olumsuz etkilediği ve çoğunlukla adli vakalara karışarak birçok suç işlenmesine sebebiyet verdiği bilinmektedir. Çocukların alkol, uyuşturucu ve diğer zararlı maddelere bağımlılık göstermeleri ebeveynlerin bu zararlı maddeleri kullanmaları, çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmemeleri, zararlı madde kullanımına çocuklarını teşvik etmeleri veyahut zorlamalarından kaynaklanıyorsa devlet hem anne, baba hem de çocuk açısından önleyici tedbirler almalıdır.⁹⁶

Madde kullanan çocukların yetişmiş olduğu ortam ve aile tiplerinden bazıları şunlardır:⁹⁷

1. Anne ve babası boşanmış veya ayrılmış olanlar
2. Anne veya babasından biri vefat etmiş olanlar
3. Anne ve babası tarafından terk edilenler
4. Alkol ve uyuşturucu kullanmasına tolerans gösterilen ailede yetişmiş olanlar
5. Baskıcı ve ilgisiz ailede yetişenler
6. Madde bağımlısı aile bireyleriyle aynı ortamda yetişenler

Ebeveynler alkol ve uyuşturucu kullanan çocuklarının problemlerini çözme noktasında gerekli donanıma sahip değilse, bilgi, beceri ve tecrübeleri bu konuda yetersiz kalıyorsa veya kimlerden destek almaları gerektiğini bilmiyorlarsa böyle ebeveynlerin maddi ve manevi yönden desteklenmeleri ve eğitilmeleri gerekir. Zira gerekli donanıma sahip olmayan ve uzmanlar tarafından desteklenmeyen ebeveynlerin madde

⁹⁶ Alkol, uyuşturucu ve diğer zararlı maddelerin kullanımına bağlı olarak anne ve babalar yükümlülük şartlarını ihlal eder ve çocuklarının sağlık, ahlak ve güvenliklerini ağır şekilde tehlikeye sokarlarsa TCK'na göre üç aydan bir yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Türk Ceza Kanunu, md. 233/3.

⁹⁷ Başkurt, “Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları: Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım”, 105-106.

bağımlılığında çözüm için başvurdukları tek şey dayak ve şiddet olmaktadır. Şiddet ise sorunu çözmek yerine daha büyük problemlere yol açmakta ve çocuk ile ailesi arasında büyük uçurumların oluşmasına sebebiyet vermektedir.

İslâm hukukunda akli zail eden, davranış bozukluğuna sebebiyet veren, kişiyi yaratıcısından uzaklaştıran, insanları kin, nefret ve düşmanlığa sevk eden şarap, eroin, esrar ve kokain gibi zararlı maddelerin kullanımı haram kılınmıştır. Zira bu zararlı maddeler telafisi mümkün olmayan birçok bireysel ve toplumsal zarara yol açabilmektedir. İslam hukukunda yasaklanmış ve suç olarak telakki edilen her türlü fiil ve eylemin cezai bir karşılığı bulunmaktadır. İslâm hukukçuları da Kur'an ve Sünnet çerçevesinde şarap (alkol) ve diğer zararlı maddeleri kullananlara had⁹⁸ veya ta'zîr cezalarının⁹⁹ uygulanacağını belirtmiştir. Cezai ehliyete sahip olmayan küçüklere ise had cezası uygulanmaz. Özellikle suç mağduru olan çocuklardan ziyade suça teşvik eden veya göz yuman suçludur.

Çocuklar ebeveynlerin ihmalkârlık ve tedbirsizliklerine bağlı olarak alkol veya uyuşturucuya bağımlılık göstermişlerse hem ebeveynlerin hem de çocukların, alanında uzman kişilerce maddi ve manevi olarak eğitilmeleri ve bu zararlı maddelerden kurtulmaları için yönlendirilmeleri gerekir. Böyle bir durumda çocuğun devlet tarafından ailesinden koparılarak koruma altına alınması çocuğa faydadan daha çok zarar verebilmektedir. Zira aile şefkatinden mahrum edilen çocukların bu zararlı maddelere bağımlılık gösterme oranları daha yüksektir. Şayet çocuklar, bizzat ebeveynleri veya diğer aile fertleri (abi veya ablası) tarafından alkol veya uyuşturucu gibi zararlı maddeleri kullanmaya özendirilip, teşvik ediliyorsa veyahut ticaretini yapmak için şiddete maruz bırakılıyorsa böyle bir durumda çocuğun koruma altına alınması ve ebeveynlerinden velâyet yetkisinin alınıp diğer yasal temsilcilere verilmesi gerekir. Çünkü bu durumda olan baba velâyet yetkisini kötüye kullanmakta ve çocuğun yüksek menfaatine aykırı davranmaktadır.

7. Çocuk Hakkında Korunma Kararının Alınması

Korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında destekleyici ve koruyucu tedbirler almak, onların menfaatlerine göre hareket etmek, devletin asli görev ve sorumluluklarından¹⁰⁰ Korunma altına alınması gereken çocuklarla ilgili haklar Türk Medeni

⁹⁸ Detaylı bilgi için bk.: Ali Bardakoğlu, "Had", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/548.

⁹⁹ Detaylı bilgi için bk.: Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 40/200-201.

¹⁰⁰ Oktay Erdoğan, *Çocuk Hakları* (İstanbul: Acar Yayınları, 2017), 558.

Kanunu’nda yasalarla güvence altına alınmıştır. Türk Medeni Kanun’un 346 ve 347. maddelerinde korunma kararının alınması konusunda şu açıklamaya yer verilmiştir:

*Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır. Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş hâlde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir.*¹⁰¹

Koruyucu ve destekleyici tedbirler alınırken öncelikle çocuğun kendi ailesi içerisinde korunmasına yönelik tedbirler alınır. Bu bağlamda çocuk ve aileye danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık, barınma gibi konularda destek sağlanır.¹⁰² Çocuğun ailesi yoksa veya çocuk kendi ailesi içerisinde kalmaya devam ettiği müddetçe birçok risk faktörüne maruz kalacaksa çocuk koruyucu bir ailenin yanına verilebilir veya Çocuk Esirgeme Kurumuna yerleştirilir. Çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin kim tarafından alınabileceği Çocuk Koruma Kanunu’nda şöyle ifade edilmiştir: “Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re’sen çocuk hâkimi tarafından alınabilir.”¹⁰³ Koruyucu ve destekleyici tedbirler korunma ihtiyacı bulunan çocukların bulunduğu yerdeki çocuk hâkimince alınır ve en geç üçer aylık süreyle verilen tedbirler incelettilir. Hâkim çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak koruyucu tedbirlerin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verebilir. Tedbir kararları çocuğun on sekiz yaşını doldurmasıyla kendiliğinden son bulur.¹⁰⁴

İslâm hukukunda çocukların şahsi ve mali işlerinin yürütülmesi ve haklarının güvence altına alınması velâyet veya vesâyet sistemiyle gerçekleştirilmektedir. Bu görevi üstlenen kişiler velilik vasfını kaybeder veyahut ifa etmekten âciz kalırsa çocukların hakları devlet tarafından koruma altına alınır. Bu görev genellikle devlet başkanı adına kadılar (hâkimler) nezdinde yürütülür.

Sonuç

İslâm hukukunda zayıf, âciz, güçsüz ve hayatlarını tek başlarına idame ettiremeyen küçüklerin gözetilip himaye edilmeleri, şahsi ve mali haklarının koruma altına alınması velâyet veya vesâyet sistemiyle gerçekleştirilmektedir. Küçüklerin hem şahıslarını

¹⁰¹ Türk Medeni Kanunu, md. 346, 347.

¹⁰² Çocuk Koruma Kanunu, md. 5.

¹⁰³ Çocuk Koruma Kanunu, md. 7.

¹⁰⁴ Çocuk Koruma Kanunu, md. 7, 8.

hem de mallarını güvence altına alan velâyet sisteminin temellinde sevgi, merhamet, şefkat, ihtiyaç sahiplerini koruma ve himaye etme gibi temel ahlaki erdemler vardır.

Çocukların hayatlarını sağlıklı ve güven içerisinde sürdürebilecekleri en uygun yer, ebeveynlerinin yanı ve sıcak bir aile ortamıdır. Fakat bazen aile içerisinde çocuğa karşı uygulanan fiziksel şiddet ve cinsel istismar; sosyal, ruhsal ve ekonomik sorunlar bunu mümkün kılmamaktadır. Ebeveynler çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmez, ihmalkâr davranır, çocuklarının yüksek menfaatlerinin aksine hareket eder ve çocuklarının ihmâl ve istismar edilmelerine sebebiyet verirlerse yükümlülük şartlarını yerine getirmediği için çocuklar devlet tarafından koruma altına alınır.

Ebeveynleriyle beraber yaşayan çocukların devlet tarafından koruma altına alınması aile birlikteliğine bir müdahaledir. Ancak bu tarz müdahalelerde asıl olan çocuğun kendisini ve yüksek menfaatlerini koruma altına almaktır. Zira çocuk bazen koruma altına alınmadığında veya koruma altına alınması hususunda geç kalındığında taciz, tecavüz, yaralanma, bir uzvunu kaybetme veya ölüm gibi telafisi mümkün olmayacak birçok fiil ve eyleme maruz kalabilmektedir.

Devlet yetkililerin hangi durumlarda çocuğu koruma altına alması gerektiği konusunda kesin ve genel geçer şeyler söylemek pek mümkün değildir. Zira ebeveynler ile çocukları arasında yaşanan fiziksel, cinsel, ekonomik problemler ve bağımlılık kapsamında değerlendirilen birçok eylem farklılık arz etmektedir. Ayrıca ebeveynlerin hangi eylemlerinin ihmâl ve istismar kapsamında değerlendirileceği veyahut bu eylemlerinin boyutunun ne olması gerektiği de pek sınırlandırılmış değildir. Kanaatimizce çocuk ve ebeveynleri arasında yaşanan her bir olay müstakil olarak değerlendirilmeli ve korunma kararının çocuğun maslahatına uygunluğu bütün boyutlarıyla incelenmesi ve araştırılması gerekir.

İslâm hukukunda küçüklerin himaye edilmesi ve korunması konusunda üç türlü velâyetten bahsedilir. Küçük çocukların bakım, terbiye ve gözetimiyle ilgili olan terbiye velâyeti (hidâne), şahıslarıyla ilgili hakları kullanmaya yönelik şahsî velâyet (velâyet-i nefis) ve mallarının korunması ve idaresiyle ilgili olan malî (velâyet-i mal) velâyettir. Küçüğün şahsi ve mali velâyetinde öncelikli hukuki temsilci babadır. Baba velâyet görevini kasten yerine getirmezse veya bundan âciz olursa veyahut görevini kötüye kullanırsa velâyet yetkisi küçüğün diğer hukuki temsilcilerine geçer. Babanın akıl melekelerini kaybetmesi, bunaması, çocuğunun hayatını tehlikeye atacak derecede şizofren olması veyahut alzheimer hastalığına yakalanması gibi bazı durumlar velâyet yetkisinin alınmasını gerektiren özel hallerdir. Bu durumda olan bir babaya çocuğun teslim edilemeyeceği aşikârdır. Çünkü böyle bir babayla beraber yaşayan çocuğun can güvenliği tehlikededir.

Aile içerisinde vuku bulan ve küçük çocuğun da taraf olduğu taciz, tecavüz, esrar, eroin, kokain ve alkol kullanımı gibi bütün eylemlerde çocuğun can güvenliği tehlike-dedir. Aile içerisinde bu tarz eylemlerin gerçekleşmesine göz yumanlar veyahut bu ah-laksız eylemleri gerçekleştirenler, ebeveynlerin bizzat kendileri ise yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için çocukların korunma altına alınması gerekir. Ancak bu çalış-mamız boyunca elde ettiğimiz netice küçüğün böyle durumlarda direk koruma altına alınıp çocuk yurdu, sevgi evi veya çocuk barınma evlerine yerleştirilmesinden önce birinci derece akrabalarının (dede ve babaannesinin) gözetiminde hayatını sürdürmesidir. Zira İslâm hukukunda da baba velâyet görevini ifa etmekten âciz olursa bu yetki diğer bir hukuki temsilci olan dedeye (babanın babasına) geçer.

Tecrübesizlik, bilgisizlik, eğitim noksanlığı veya yoksulluk gibi nedenlere bağlı olarak çocuğun ihmal edilmesi veya istismara maruz kalması söz konusu ise ebeveynle-rin uzmanlar aracılığı ile eğitilmeleri ve devlet yetkililerinin de ebeveynlere gerekli des-teği sağlaması gerekir. Yani koruyucu tedbirler alındığında çocuk kendi ailesinin ya-rında güven ve huzur içerisinde olacaksa çocuk, ailesinden koparılmamalı ve ailenin birlik ve bütünlüğüne müdahale edilmemelidir.

Ebeveynler ve diğer aile bireylerinden kaynaklı ihmaller ve istismarlar, çocuğun hayatı, geleceği ve güvenliğini tehdit edecek boyuta ulaşımsa çocukların koruma altına alınması bir zorunluluktur. Bu zorunluluk her ne kadar çocuğun yüksek menfaatini gö-zetmeye yönelik olsa da çocuğun aile ortamından koparılmamasına özen gösterilmeli-dir. Bu konudaki önerimiz eğer İslâm hukukunun ön gördüğu velâyet sisteminin uygu-lanması ve çocuğun ebeveynlerinin yanında hayatını idame ettirmesi mümkün değilse çocuğun başta dedesi olmak üzere diğer yakın akrabalarının yanında hayatını sürdür-mesidir. Ancak velâyet görevini üstleneceklerin ahlaki zafiyetlerinin olmaması, velâyete ehil olmaları ve çocuğun maslahatını da her daim gözetmeleri gerekir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik il-kelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olu-nur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while car-ying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon alma-dığını kabul eder./The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin. *el-Ahvâlü's-şahsiyye*. İstanbul: Mektebetü'l-İrşad, 2018.
- Akbaş, Emrah. *Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet 2020 Durum Raporu*. Ankara: y.y., 2020.
- Akşit, M. Cevat. *İslam Ceza Hukukunda İnsanî Esaslar Üzerine Bir Deneme*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 1975.
- Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*. Beyrût: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Apaydın, H. Yunus. "Hacir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/513-517. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Apaydın, H. Yunus. "Velâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/15-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 4. Basım, 1998.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Çocuk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/361-363. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Aile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/196-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Bardakoğlu, Ali. "Hidâne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 17/467-471. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bardakoğlu, Ali. "Vesâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/66-70. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1. Basım, 1985.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: y.y., 2000.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Buhûtî, Mansûr b. Yunûs b. Selâhiddîn. *Keşşâfü'l-knâ' 'an metni'l-İknâ'*. Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1983.
- Bulut, Sefa. "Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* (3/28), 139-156.
- Başkurt, İrfan. "Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları: Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Darulfunun İlahiyat)* 8 (2003), 73-114.
- Canan, İbrahim. *Allah'ın Çocuklara Bahşettiği Haklar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Basım, 2001.

- Canan, İbrahim. *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar Haksız Değilim*. İstanbul: Gül Yurdu Yayınları, 2010.
- Cessâs, Ebû Bekr. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. thk. İnâyetullah Muhammed. 8 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2010.
- Cezrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. 5 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Mu'cemü't-Ta'rîfât*. thk. Muhammed Sıddîk Mişâvî. Kahire: Dârü'l-Fazile, ts.
- Çeker, Orhan. *Nafaka Kanunu*. İstanbul: Ebru Yayınları, 1985.
- Çeker, Orhan. *İslâm Hukukunda Çocuk*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1990.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm Hukuku*. Konya: Mistaş Matbaası, 1977.
- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. es-Sünen. thk. Şuayb Arnâut. 6 Cilt. Dımeşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 9 Cilt. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.
- Erbay, Celal. *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Erbay, Celal. “Nafaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Erdoğan, Oktay. *Çocuk Hakları*. İstanbul: Acar Yayınları, 2017.
- Erol, Dilek. *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Çocuklardaki Fiziksel İstismar Belirtilerine Farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Eskicioğlu, Osman. “Âmme Velâyeti”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1989), 415-447.
- Gander, Mary J.-Gardiner, Harry W. *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. çev. Ali Dönmez. 1 Cilt. Ankara: İmge Kitabevi, 2001.
- Gedik, Şerif. “İslâm Hukuku Açısından Babanın Çocuğun Malında Tasarrufta Bulunma Yetkisi ve Malî İbadetler Üzerindeki Rolü”. *Diyanet İlmî Dergi* 59/2 (2023), 613-654.
- Güller, Mahmud Hüdayi. *İslâm Hukukunda Çocuk İşçiliği*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Hallâf, Abdülvehhâb. *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fi şer'i'ati'l-islâmiyye*. Kuveyt: Dârü'l-Kalem, 1990.
- Haraşî, Muhammed b. Abdillâh. *eş-Şerhu'l-kebîr 'alâ Muhtasari Halîl*. Beyrût: yy., ts.
- Hassâf, Ebû Bekr. *Kitâbü'n-Nafakât*. nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrût: Dârü's-Selfiyye, 1984.
- Hatemi, Hüseyin - Serozan, Rona. *Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. 1 Cilt. Riyad: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 2003.

- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Makâsîdü's-şerî'ati'l-İslâmiyye*. çev. Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan. İstanbul: İklim Yayınları, 1988.
- İbn Emîru Hâc. *et-Takrîr ve't-tahbîr*. nşr. Abdullah Mahmûd Ömer. Beyrût: yy., 1999.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *Tuhfetü'l-mevdûd bi-ahkâmi'l-mevlûd*. nşr. Osman b. Cum'a. b.y.: Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid, ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn. *el-Muğnî*. nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Riyad: Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, 3. Basım, 1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh. *es-Sünen*. nşr. Nâsirüddin el-Elbânî. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, ts.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn. *el-Bahrü'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik (Minhatü'l-Hâlik haşiyesiyle birlikte)* thk. Zekerîyya Ümeyrât. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. thk. Muhammed Subahî. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn-i Teymiyye, 1415.
- İnan, Ali Naim. "Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Korunma ve Emniyet Tedbiri Kavramları". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1-2 (Prof. Dr. M. Şakir BERKİ'ye Armağan), (Haziran 1996), 1-21.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1986.
- Karaman, Hayreddin. *İslâm Hukuku*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1970.
- Karaman, Hayreddin. *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*. İstanbul: y.y., 1992.
- Kâsânî, Mesûd b. Ahmed. *Bedâ'iu's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*. thk. Ali Muhammed Muavviz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- Komisyon. *el-Mevsû'atü'l-Fikhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 2002.
- Kozcu, Şeyda. "Çocuk İstismarı ve İhmali". *Aile Yazıları 3 Birey, Kişilik ve Toplum*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 2. Basım, 1991.
- Köse, Üzeyir. "İslâm Ceza Hukuku Açısından Çocuklara Yönelik Cinsel İstismar". *Kilis Yedi Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/16 (2018), 312-331.
- Köse, Saffet. "İslâm Hukukunda Çocuğun Çalışması Gelirinin Korunması ve İstismarını Önleyici Tedbirler". *K.T.Ü. Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu*. (Rize 2005), 117-160.
- Köse, Saffet. "Lakî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 27/68-69. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. *el-Muhtasar*. (el-Lübâb şerhiyle birlikte). 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 2010.
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2001.

- Kurtuluş, Aysin. “Madde Bağımlılığı Nedenleri Zararları ve Önlem Konusunda Öneriler”. *K.T.Ü. İlahiyat Fakültesi Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu*. (Rize 2005), 83–90.
- Mergînânî, Burhâneddîn. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedâ*. thk. Abdülhay el-Leknevî. 8 Cilt. Karachi: Mektebetü'l-Büşrâ, 2011.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*. thk. Muhammed Ebû Dakîkah. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Molla Hüsrev. *Mir'âtü'l-usû'l fî şerhi Mirkâti'l-vusûl*. İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye Matbaası, 1321.
- Muhammed Ebû Zehre. *el-Velâye 'ale'n-nefs*. b.y.: Dârü'l-fikri'l Ârabî, ts.
- Muhammed Ebû Zehre. *Usûlü'l-fikh*. İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1957.
- Muhammed Kadri Paşa. *el-Ahkâmü's-şer'iyye fî'l ahvâli's-şahsiyye alâ mezhebi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mânî*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2007.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. thk. Ebû Kuteybe. 2 Cilt. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 2006.
- Öztürk, Sema. *Çocuklarda Duygusal İstismar*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Paslı, Figen. “Çocuğa Yönelik Fiziksel İstismar”. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi* 1/1 (2020), 60-72.
- Polat, Oğuz. *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- Sa'dî Ebû Ceyb. *el-Kâmûsü'l-Fikhî*. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1988.
- Şahin, Barış. *Çocuk İşçilerin Korunması*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Şener, Mehmet. “İslâm Hukukunda Velâyet 1”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*. 2 (1985), 203–221.
- Şirbînî, Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halîl Aytânî. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Marife, 1997.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *el-Câmi'u'l-kebîr*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Topal, Şevket. “Korumaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslâm Hukûkunda Velâyet ve Vesâyet Yetkisi”. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/3 (2006), 249-273.
- Ûdeh, Abdülkâdir. *et-Teşrî'u'l-cinâ'iyyü'l-İslâmî*. Beyrut: Dârü'l-Kâtibi'l-Arabî, ts.
- Uzunpostalcı, Mustafa. “İslâm Hukuku Açısından Ehliyet”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 149–182.
- Uzunpostalcı, Mustafa. “İslâm Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Bazı Sebeppler”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 67-100.

- Üsrûşenî, Ebü'l-Feth Mecdüddîn. *Ahkâmü's-sigâr*. İstanbul: Millet Genel Kütüphanesi, Feyzullah, 648.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed. *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-âm*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2004.
- Zevkliler, Aydın. "Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/1 (Mart 1968), 173-236.
- Zeydân, Abdülkerîm. *el-Vecîz fî usûli'l-fikh*. Dimeşk: Müessesetü'r-Risâleti'n-Nâşirun, 2013.
- Zeydân, Abdülkerîm. *İslâm Hukukuna Giriş*. çev. Ali Şafak. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1985.
- Zühaylî, Muhammed Vehbe. *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe. İstanbul: Risale Yayınları, 1994.